

Dorota Pietrkiewicz

Konferencja naukowa "Zagarnięte -
ukryte - poszukiwane - odzyskane",
Warszawa, 19-20 IX 2012 r.

Hereditas Monasteriorum 1, 350-353

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

zione prezentacją wykonanych opracowań i cyklem wykładów wygłoszonych w podsumowującym prace seminarium. E. Łużyńska omówiła architekturę cysterską na Śląsku. Przedmiotem wystąpienia M. Mileckiej było dziedzictwo sztuki ogrodowej cystersów, A. Piwek zajął się problematyką dublowania obiektów w dawnym kościele opactwa cysterskiego w Gdańsku-Oliwie, a Krystyna Klamińska omówiła dokonania Fundacji dla ratowania klasztoru Św. Jadwigi Śląskiej „By służyć” oraz ostatnio zrealizowane prace konserwatorskie w klasztorze Sióstr Boromeuszek w Trzebnicy.

Drugie warsztaty z cyklu *Conservator Cisterciense* zostały zorganizowane w dniach 22–28 VII 2012 r. na terenie małopolskiego opactwa i miasta w Wąchocku. Dzięki gościnności Ojców Cystersów i pomocy władz oraz mieszkańców Miasta i Gminy Wąchock, prace podczas warsztatów były owocne. Zespoły naukowe reprezentujące te same co w Trzebnicy ośrodki, uzupełnione zespołem z Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej pod kierunkiem R. Kunkla, zajęły się opracowaniem: studium funkcjonalno-przestrzennego rozbudowy budynku bramnego, inwentaryzacji terenu i szaty roślinnej wirydarza oraz ogrodu zachodniego. Przedmiotem analiz były także koncepcja przebudowy kruchty zachodniej oraz koncepcja aranżacji krużganków. W ostatnim dniu warsztatów odbyło się seminarium z wykładami i prezentacją prac wykonanych przez grupy projektowe. Cykl wykładowy otwierało wystąpienie Ojca przeora Wincentego Polka, który omówił duchowość zakonu cystersów. R. Kunkel zaprezentował architekturę cystersów małopolskich, a A. Piwek zajął się problematyką oliwską. M. Milecka w swojej prelekcji omówiła ogrody cystersów małopolskich filiacji Morimond. Burmistrz Miasta i Gminy Wąchock przedstawił realizowane przez gminę projekty rewitalizacji przestrzeni publicznych Wąchocka, a Janusz Cedro, świętokrzyski wojewódzki konserwator zabytków, przedstawił ogólnie ocenę prowadzonych projektów. Efekty prac studenckich i referaty wystąpień profesorów szczegółowo zostaną przedstawione na stronach w zeszycie specjalnym w serii *Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska*, jako sprawozdanie z badań. Forma taka jest planowana jako finalne podsumowanie każdego cyklu warsztatów oraz swoista promocja cysterskiego dziedzictwa i metod jego ochrony.

Dorota PIETRZKIEWICZ

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Konferencja naukowa *Zagarnięte – ukryte – poszukiwane – odzyskane*, Warszawa, 19–20 IX 2012 r.*

Zagadnieniom kradzieży, odnajdywania, przywracania i ochrony dziedzictwa kulturowego poświęcona była interdyscyplinarna konferencja *Zagarnięte – ukryte – poszukiwane – odzyskane*, zorganizowana przez Zakład Wiedzy o Książce Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. W trakcie dwudniowych obrad (19–20 września) odbyło się 13 sesji, na

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

których wygłoszono 50 referatów z zakresu bibliologii, historii, historii sztuki, archeologii, archiwistyki, etnologii oraz kryminalistyki. W symposium udział wzięli teoretycy oraz praktycy z 17 ośrodków naukowo-badawczych, m.in. z uniwersytetów w Bydgoszczy, Lublinie, Krakowie, Katowicach, Poznaniu, Warszawie, Wrocławiu oraz z instytutów Polskiej Akademii Nauk, a także pracownicy Krajowego Zespołu do Walki z Przesłępczością przeciwko Dziedzictwu Narodowemu Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji, Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów czy Departamentu Dziedzictwa Kulturowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Inicjatorkami spotkania były Anna Kamler i Dorota Pietrzakiewicz.

Otwarcia konferencji dokonali dziekan Wydziału Historycznego UW, Elżbieta Zybert, i dyrektor IINiSB, Dariusz Kuźmina. Wykłady wprowadzające dotyczyły pracy organów państwowych w zakresie dokumentowania, poszukiwania i zabezpieczania dziedzictwa narodowego. Karina Chabowska z Departamentu Dziedzictwa Kulturowego MKiDN mówiła o współpracy ministerstwa z Fundacją Kronenberga w zakresie odzyskiwania dóbr kultury utraconych w czasie II wojny światowej – będącej priorytetem w realizowanym od czerwca br. programie „Odzyskiwanie dzieł sztuki”.

O skuteczności poszukiwań skradzionych zabytkowych woluminów – na przykładzie kradzieży z Biblioteki Jagiellońskiej oraz Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk – przez organy ścigania opowiadał Paweł Bieńkowski z Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie. Podinspektor Bieńkowski na podstawie dokumentacji operacyjnej przybliżył wydarzenia sprzed lat, wciąż budzące dużo emocji, związane z zuchwałymi kradziejami inkunabułów i starych druków z dwóch ważnych małopolskich bibliotek naukowych.

Marcin Goch z Krajowego Zespołu do Walki z Przesłępczością przeciwko Dziedzictwu Narodowemu Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji przybliżył najważniejsze zadania utworzonego w 2007 r. zespołu oraz formy międzynarodowej współpracy w poszukiwaniu skradzionych dzieł sztuki. Podkreślił znaczenie baz danych będących niezbędnym narzędziem służącym policji, służbie celnej i straży granicznej do prowadzenia poszukiwań i identyfikacji utraconych dóbr kultury. Wymienił m.in. *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, który od lipca 2005 r. dostępny jest w internecie oraz *Stolen Works of Art*, prowadzoną przez Interpol. Interpol uważa rynek skradzionych dzieł sztuki i zabytków ruchomych za trzeci na liście działalności przestępczej o zasięgu globalnym, zaraz za handlem narkotykami i bronią.

Katarzyna Bock przybliżyła główne założenia projektu *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*, realizowanego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Zadaniem projektu jest zainicjowanie interdyscyplinarnego i ogólnie dostępnego opracowania oraz zinwentaryzowania dziedzictwa kulturowego pozostałego po skasowanych klasztorach. Jest to pierwsza w Europie taka próba identyfikacji i dokumentacji rozproszonych zbiorów ponad tysiąca klasztorów, która zasięgiem terytorialnym kwerend obejmie Polskę oraz kilka krajów sąsiednich, zasięgiem formalnym zaś – różnego typu obiekty: archiwalia, stare druki, książki, budynki, a także pozostałości archeologiczne i przyrodnicze. Wyniki zadań badawczych upowszechniane będą w interaktywnym Portalu Wiedzy, w publikacjach naukowych, m.in. w czasopiśmie „Hereditas Monasteriorum”, czy podczas sympozjów i seminariów. Kierownikiem projektu jest prof. dr hab. Marek Derwich.

W kolejnych panelach pierwszego dnia konferencji wygłoszono 24 referaty. W sesji *Nie zawsze wielka kradzież złodzieja straciła* Edward Różycki omówił losy biblioteki króla Jana III Sobieskiego w Carskiej Bibliotece Publicznej w Petersburgu oraz współczesne odkrycia pojedynczych egzemplarzy mających ślady własności rodziny Sobieskich. Bartłomiej Czarski zaprezentował nieznaną superekslibris króla Jana III Sobieskiego wraz z jego wyrazem ideologicznym. Ta interesująca proweniencja znajduje się na egzemplarzu *Courses de testes et de bague faittes par le roy et par les Prince et seigneurs*

de sa cour en l'année 1662 wystawionym na sprzedaż przez jeden z paryskich domów aukcyjnych w 2011 r. Anna Zalewska wprowadziła słuchaczy w zagadnienia archeologii – w jakim sensie i w jaki sposób przedmioty uznawane przez nas za „ukryte”, „poszukiwane”, „odnalezione” i „zreplikowane” są lub mogą być „twórcami podmiotów” i jaki mają wpływ na to, czy są pamiętane czy zapominane, a także w jakim stopniu dążenie do przywracania obecności tego, co „ukryte”, wynika z charakteru samych przedmiotów, a na ile z przypisywanej im *post factum* wielorakiej mocy argumentacyjnej. Ewa Bojaruniec natomiast przedstawiła dzieje najstarszego gdańskiego epitafrum obrazowego Demoet van der Beke, ocalałego i przywróconego po II wojnie światowej do kościoła NMP w Gdańsku.

W panelu trzecim wyniki swoich badań uprzystępnili: Stanisława Trebunia-Staszal (*Z Waszyngtonu do Krakowa. Powojenne losy materiałów antropologicznych zgromadzonych na terenie GG przez Institut für Deutsche Ostarbeit*), Wojciech Kulisiewicz (*Losy księgozbioru Biblioteki Sejmowej w latach 1939–1947. Próba rekonstrukcji*), Krzysztof Przylicki (*Utracone na zawsze? Przedwojenne Muzeum im. ks. Jana Władzińskiego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*) oraz Justyna Jasiewicz i Hubert Kowalski (*Fragmety wazowskich rezydencji odnalezione na dnje Wisły*).

Sesja czwarta – *Pamiętki kultury polskiej* – poświęcona była polonikom. Magdalena Białonowska przybliżyła aktywność Andrzeja Ciechanowieckiego – kolekcjonera, marszanda i mecenasa – pracującego na rzecz powojennej restytucji i rewindykacji dzieł sztuki zagarniętych podczas II wojny światowej, a także tych utraconych wcześniej. Grzegorz Gmiterek ukazał postać Franciszka Jana Pułaskiego, dyrektora Biblioteki Polskiej w Paryżu, jako kustosa narodowej pamięci. Alicja Szulc i Renata Wilgosiewicz-Skutecka przedstawiły wyniki wstępnej kwerendy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali odbytej w maju tego roku. Celem tego rekonesansu był ogólny przegląd najstarszej części księgozbioru uppsalskiego pod kątem znajdujących się w nim rękopisów i starodruków proveniencji wielkopolskiej, przede wszystkim zrabowanych w XVII w. księgozbiorów bibliotek poznańskich jezuitów i bernardynów. Andrzej Jazdon mówił o odkrytych na nowo egzemplarzach Biblioteki Batignolskiej wśród zasobów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Ujawnienie tych tomów związane było z pracami wyodrębniania książek do Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Poznańska księżnica wtórnikami batignolskie otrzymała w latach 30. XX w. Wyplłynęły wówczas druki z dedykacjami, marginaliami lub licznymi stemplami, w Warszawie zaś pozostawiono książki „czyste”, które weszły do Biblioteki Narodowej.

I do kościoła dodać chociaż cegłę, i źródło dobyć, a i księgę nową na starą półkę położyć dębową to motto piątej części. Referaty wygłosili: Ryszard Knapiński (*Nieznana Odyseja płockich zabytków*), Małgorzata Kierczuk-Macieszko (*Straty wojenne z kościołów lubelskich*), Karol Maciejko (*Zapomniane archiwa kościelne. Historia strat oraz nabytków na przykładzie archiwum parafii farnej w Brodnicy*) oraz Adam Żurek (*Ubytki w bibliotecznych i archiwalnych śląskich zasobach pokasacyjnych od 1810 r. do dnia dzisiejszego*).

Problematyka panelu szóstego koncentrowała się na: niezachowanym rokokowym zabytku – puszcze na komunikanty – wykonanej w gdańskim warsztacie Johanna Gotfrida Schlaubitza (Bożena Noworyta-Kuklińska), raciborskich rękopisach biblioteki kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia Panny Marii i ich peregrynacjach (Justyna Kuska), drukowanych na łamach „Danziger Erfahrungen” ogłoszeniach dotyczących kradzieży z gdańskich kościołów i kamienic z końca XVIII w. (Piotr Paluchowski) oraz XV-wiecznym księgozbiorem gdańskiego duchownego i skryby Johannes Rasorisa z Nidzicy (Agata Larczyńska).

W ostatniej śródowej części Agnieszka Fluda-Krokos zajęła się losami biblioteki pałacowej Lubomirskich w Przeworsku, która była zasobna w wydawnictwa ilustrowane i posiada własny ekslibris. Łukasz Galas omówił aneksy do pamiętników marszałka wielkiego koronnego Stanisława Lubomirskiego, ich historię i zawartość. Kamila Szymańska zaprezentowała dzieje księgozbiorów parafii

ewangelickich w Lesznie, Dorota Piramidowicz zaś – magnackiej librarii Sapiehów, bogatej w rzadkie dzieła, z której księgi wypożyczał sam król Władysław IV.

Drugiego dnia konferencji odbyło się sześć kolejnych sesji, podczas których wygłoszono 20 prelekcji. W panelu siódmym Maria Otto przeanalizowała międzynarodowe narzędzia ochrony zasobów bibliotecznych, najistotniejsze paragrafy aktów prawnych, takich jak: Europejska Konwencja Kulturalna i Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, oraz zasady i obszary działania międzynarodowych służb policyjnych – Interpolu i Europolu. Piotr Ogródzki przedstawił problemy zabezpieczenia przed przestępczością zbiorów tworzących Narodowy Zasób Biblioteczny, w kontekście nowego rozporządzenia ministra kultury z lipca tego roku. Tomasz Kamiński zdradził tajniki poczty dyplomatycznej, podając przykłady pomysłowości przemysłowców dóbr kultury, korzystających z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych. Izabela Wienczek przytoczyła różnorodne zapiski zaklęć i klątw umieszczanych przez właścicieli w dawnych woluminach przeciwko złodziejom. Omówione przykłady pochodziły z kolekcji starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

W kolejnym bloku swoje zainteresowania badawcze uprzyświecili Ewa Korpysz (*Są, a jakby ich nie było... Ukryte dzieła nowożytniej rzeźby sakralnej i nagrobnej z polskich kościołów na Ukrainie*), Agnieszka Bartoszewicz (*Średniowieczne księgi sądowe polskich miast – dzieje powstania zespołów i kolekcji*) oraz Paweł Podniewski (*Biblioteka – antykwariat – prokuratura. Obrót książkami z „wadą prawną” w handlu antykwarycznym*).

Podczas części zatytułowanej *W starej księżnicy w odwieczerze stałem, gorzał zachodem nieba strop siny i krwawo lśniły w świetle wspaniałym grube foliały i woluminy* wygłoszono odczyt na temat strat i zniszczeń, jakie spowodowała II wojna światowa w zasobach Biblioteki Ordynacji Zamojskiej (Tomasz Makowski), wśród średniowiecznych rękopisów Biblioteki Narodowej (Jerzy Kaliszuk) i manuskryptów Biblioteki Gdańskiej (Ewa Lichnerowicz).

Sesja jedenasta obejmowała tematykę strat dóbr kultury w Polsce, Francji i Irlandii. O uszczerbku dziedzictwa kulturowego polskiego ziemiaństwa po 1939 r. mówiła Agnieszka Łuczak, a Ryszard Nowicki poświęcił swe wystąpienie rozproszeniu i zniszczeniu księgozbiorów. Katarzyna Gmerek zajęła się stratami dziedzictwa piśmienniczego Irlandii do 1922 r., a Iwona Pugaczewicz wandalizmem i przemocą wobec dóbr kultury w czasach Wielkiej Rewolucji Francuskiej.

Panel dwunasty poruszał kwestie związane z: rewindykacją utraconych w wyniku przestępstw starych druków na przykładzie Biblioteki Jagiellońskiej (Olgierd Jakubowski), zabytkami archeologicznymi będącymi obiektami kradzieży, przywłaszczeń i oszustw (Marcin Sabaciński) oraz dubletami i drukami zbędnymi na rynku antykwarycznym (Grzegorz Nieć).

Ostatnia sesja poświęcona została zagadnieniom związanym z wykonaniem postanowień traktatu ryskiego podpisanego 18 III 1921 r. Patryk Sapała omówił źródła do dziejów parlamentaryzmu z lat 1506–1586, które udało się rewindykować na mocy tego paktu. Anna Kamler przybliżyła dzieje Metryki Królestwa Polskiego oraz zaangażowanie historyka prawa i archiwisty Józefa Siemieńskiego w jej odzyskanie. Dorota Pietrzakiewicz nakreśliła działalność Piotra Bańkowskiego – historyka literatury, archiwisty, kustosa Biblioteki Narodowej – zaangażowanego przez wszystkie lata aktywności zawodowej w prace rewindykacyjne i ochronę dóbr kultury.

Konferencję zamykały sprawozdania z poszczególnych sekcji przygotowane przez moderatorów, m.in.: Annę Kamler, Agnieszkę Chamere-Nowak, Jacka Puchalskiego, Mikołaja Ochmańskiego, Marak Toberę, Jacka Soszyńskiego, Jerzego Kaliszuka.